

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Вікторія Атаманчук

доктор філологічних наук

Навчально-науковий інститут неперервної освіти

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

м. Київ

МОДЕЛЮВАННЯ ФІКЦІЙНОЇ СВІДОМОСТІ ПЕРСОНАЖА У ДРАМІ І. ДНІПРОВСЬКОГО «ЯБЛУНЕВИЙ ПОЛОН»

У драмі І. Дніпровського «Яблуневий полон» автор конструє фрагментацію свідомості головного героя Зіновія, обумовлену відображенням різнонаправлених внутрішніх імпульсів. Драматург досліджує діалектику процесу формування масової ідеології, яка закріплює і легітимізує будь-які моральні викривлення заради штучних ідеалів. Організація драматичної дії у творі регламентується відображенням складного зв'язку і кореляцій між ідеями й свідомістю дійових осіб, оскільки ідеї у драмі набувають значення і матеріальних форм через сприйняття та дії героїв; надалі ідеї визначають умовні контури свідомості дійових осіб, що виконують роль факторів обмеження і контролю.

Письменник концентрує увагу на формуванні точок перетину між суспільними та особистісними ідеологічними установками, відтворюючи поверхові, співвідносні із зовнішніми стереотипами, та глибинні, які виражають іманентні властивості й прагнення, плани сприйняття і усвідомлення реальності дійовими особами.

Драматург утворює внутрішній конфлікт, віддзеркалюючи ідеї та прояви істинної сутності через їхнє взаємне заперечення, що зводиться до зіставлення ілюзій та об'єктивної дійсності. Парадоксальність зображення визначається формами співвідношень між ілюзорним та реальним. З розвитком дії через образ брата Зіновія розкривається деструктивність ідейних конструкцій, що стають причинами масових нищень у фізичних виявах. Таким способом ілюзорні прояви

умовно домінують над проявами реального, спотворюючи і знищуючи його. Водночас саме такі деформації стають свідченням ідеологічних оман, яке дійові особи не хочуть усвідомлювати.

Зіновій наближається до розуміння нездійсненності ілюзій та неприпустимості спровокованих ними кровопролиття, що призводить до напруженого й інтенсивного внутрішнього конфлікту, який не дає героєві можливості прийняти якийсь остаточне рішення через його стан руйнівних коливань.

Автор зображає процес підпорядкування особистості у різних фазах: спочатку Зіновій потрапляє у штучно сформовану атмосферу, насичену негативними емоціями; герой стає адептом раціоналізованих ідей, які маскують негатив; надалі герой визнає та виправдовує необхідність особистісного та соціального руйнування; він бере участь у руйнуванні, тим самим змінює самого себе, несвідомо запускаючи механізм самознищення. Штучні масові ілюзії, які протистоять реальності, умовно змінюють реальність через свідомість дійових осіб, що здійснюють негативні перетворення, тим самим матеріалізуючи ці ілюзії. Драматург показує втрату моральних орієнтирів, що призводить до культивування ідеологічних спотворень.

Письменник створює для героя умови, завдяки яким він раптово опиняється в іншій буттєвій парадигмі, що повністю руйнує уже звичний для нього спосіб існування, розкриває невідомі до того внутрішні реалії, утворюючи абсолютно іншу перспективу сприйняття.

Внутрішня неоднорівність, якою драматург наділяє героя, на відміну від інших дійових осіб п'єси, забезпечує його несподіване прозріння, тим самим утворюючи різкий дисонанс зі створеною революціонерами негативною реальністю. Якщо до вирішального моменту (зустрічі з Івою) особистість Зіновія руйнувалась через внутрішнє омертвіння, то після нього навпаки відбувається процес самоусвідомлення героя, яке заперечує негативну реальність, тим самим ставить під загрозу його існування. М. Наєнко вказує на проблему «роздвоєння особи» [3, с. 12] як основну. Л. Скорина стверджує: «Переосмислення прожитого дало йому шанс для очищення та відродження» [4, с. 103]. В. Явтушенко простежує

в творчості письменника «екзистенційні мотиви війни і людини» [5, с. 24]. О. Гудзенко відзначає: «Душевний надлом, деструкція системи цінностей призводить до краху людини як особистості» [1, с. 71].

Зображується парадоксальність внутрішніх перетворень. Штучні більшовицькі ідеї поглинають свідомість Зіновія, утворюючи жорсткі межі, обумовлені деструктивними ідеями, що ставали об'єктом жорсткої фіксації внаслідок екзальтованого колективного навіювання і обумовленого ним самонавіювання. В екстремальних умовах штучні ментальні конструкції руйнуються під впливом потужних внутрішніх імпульсів. Внутрішні імпульси, не зважаючи на життєву силу, яку вони акумулюють, не можуть реалізуватися в умовах штучної ідеологічної матриці.

Відображений внутрішній конфлікт, який відбувається у свідомості Зіновія, характеризується великою інтенсивністю, що спричинює божевілля героя у фіналі твору. Герой окреслює цей конфлікт через глибинні асоціації, за допомогою яких протиставляє нові можливості сприйняття і усталені стереотипи. Він каже: «Ці яблуні так страшно пахнуть. Вони нищать мені душу» [2, с. 138]. Розкриття внутрішньої сутності Зіновія лякає його самого, оскільки позбавляє героя здатності до нищення, тим самим руйнуючи його звичну соціальну роль.

Герой намагається подолати конфлікт шляхом заперечення, що спричинює посилення і поглиблення внутрішнього розколу та поступову втрату усвідомленості, у результаті чого уявлення та дії Зіновія втрачають синхронізацію із умовами існування героя, визначаючи його трагічну загибель. Перебуваючи з Івою, Зіновій намагається забути про руйнівну революційну дійсність та впадає у стан несвідомості. Залишаючи Іву, Зіновій також втрачає відчуття реальності й безуспішно намагається реанімувати свої колишні властивості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гудзенко О. П. Романтичні засади української драматургії 20-х років ХХ століття (І. Дніпровський, Я. Мамонтов, М. Куліш): дис. ...канд. філол. наук: 10.01.01. К, 2001. 187 с.
2. Дніпровський І. Яблуневий полон: Вибрані твори. К.: Дніпро, 1985. 359 с.

3. Наєнко М. Наступ. Творчий шлях Івана Дніпровського. Дніпровський І. Яблуневий полон: Вибрані твори. К., 1985. С. 5–20.

4. Скорина Л.В. Драматургія Івана Дніпровського: стиль, проблема характеру. Соціально-історичний аспект: дис. ...канд. філол. наук: 10.01.01. К.: Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка, 2001. 205 с.

5. Явтушенко В.М. «Твори» Івана Дніпровського як цикли імпресіоністичної прози: дис. ...канд. філол. наук: 10.01.01. – Х.: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2000. – 185 с.